

הרב חיים אבערלאנדער

רב דקהל שארית ישראל ווילעדניק
וראש הכולל אור ישראל

נאמנות אשה לגבי בדיקת חמץ

**אם מותר לאשה להיות שליח לבדוק
לכתחילה**

"מצוה מן המובחר" שלא לסמוך על נשים, וכ"ה הלשון בעולת שבת סק"ב. וכעין זה כ' במשנ"ב שם ס"ק ח' וז"ל, דאעפ"י דמדינא יכול לסמוך על נשים, מכל מקום "נכון" שלא לסמוך וכו'. ונראה מזה דהיא רק חומרא בעלמא למצוה מן המובחר, אבל מעיקר דדינא יכול לסמוך על אשה גם לכתחילה.

וע"כ נראה, דמי שהוא עייף וטריחא ליה מילתא לעשות את כל הבדיקה, ואין לו איש שיכול לעשותו שליח, יכול לכתחילה לעשות אשתו שליח לסייעו בבדיקה. דרק כשאפשר למצוא שליח איש, אמרינן שיהדר אחר איש, ולא יעשה אשה שליח, משא"כ כשאין לו איש, מותר לכתחילה לסמוך על אשה, ולא אמרינן דהיות דאין לו איש, צריך לטרוח ולעשות את כל הבדיקה בעצמו. וכ"ה בדרשות מהרי"ל הל' בדיקת חמץ, מצוין בא"ר (תל"ב ו') וז"ל, ולכן כל אדם יחזור אחר אנשים בני מצוה לסייעו בבדיקת חמץ, ואם אי אפשר לו כלל באנשים, יסייעו לו נשים, עכ"ל.

**מי שלא יהיה בביתו בליל י"ד, אם יבדוק
בעצמו קודם הזמן, או שתבדוק אשתו
בזמן**

והנה הב"ח פ"י בזה מה שמבואר בחז"ל, דהיצא לדרך תוך ל', צריך לבדוק בלילה שקודם יציאתו. ולכאורה למה לא תבדוק אשתו הנשאת בבית. אלא ע"כ דלכתחילה אין לסמוך על בדיקת נשים. אולם המג"א שם (ס"ק י"ד) כ', דמיירי שלא צוה לאשתו לבדוק, אבל אה"נ דיכול לצוות לה לבדוק, ואז א"צ לבדוק בעצמו, עיי"ש. ולכאורה

בגמ' פסחים (ד' א'), הכל נאמנים על בייעור חמץ, אפי' נשים ואפי' עבדים וכו', כיון דבדיקת חמץ דרבנן הוא, דמדאורייתא כביטול בעלמא סגי, הימנוהו רבנן דרבנן. וכ' התוס', דמשמע דכשלא ביטל דהוא מה"ת, אינם נאמנים, אף דבידם לבדוק. ואף שנאמנים אפי' בדבר האסור מן התורה, מכל מקום כיון דבדיקת חמץ יש בה טירחא יתירתא וצריך דקדוק גדול, ונשים עצלניות הן, ע"כ אינן נאמנות באיסור תורה, אלא רק באיסור דרבנן, עיי"ש. ועי' ברא"ש שם דבירושלמי מבואר דנשים אינן נאמנות על בדיקת חמץ, דעצלניות הן ואינן בודקות היטב, מכל מקום תלמודא דידן עיקר, דשפיר נאמנות, וכ"פ הטור ושו"ע בס' תל"ז. ועי' במשנ"ב שם ס"ק י"ז ובשעה"צ ס"ק כ"ב, דסתימת כל הפוסקים היא, דאפי' בבית דהיה בו ודאי חמץ, נאמנות על הבדיקה והביעור, ודלא כחק יעקב דמחמיר בזה, עיי"ש.

וכ' הפוסקים, דכיון דבירושלמי מבואר דאינן נאמנות, דעצלניות הן ואינן בודקות היטב, וגם גמ' דידן מודה לעצם הך סברא, ולכן רק בדברי סופרים נאמנות, ע"כ לכתחילה אין לעשות אותן לשלוחים אפי' על הבדיקה נכ"כ הב"ח בריש סי' תל"ו, ובסוף הסי' בשם הכל בו, והעתיקו דבריו במג"א בסי' תל"ו ס"ק י"ד ובסי' תל"ז ס"ק ח', וכ"ה בח"י שם, אולם מסתימת הטור והמחבר והרמ"א נראה דגם לכתחילה נאמנות. ובשו"ע הרב (תל"ב ס"י) כתב וז"ל, ומכל מקום

ובחורין ובסדקים, וזו היא טירחה גדולה⁴, ע"כ חיישינן דלא יבדקו יפה. משא"כ בזמן הזה, דרבים מקילים ואינם בודקים היטב בחו"ס, רק בהעברה בעלמא [ובמק"א הארכתי בזה, דבזמנינו שעושים נקיון גדול מקודם, יש צד להקל בזה], ובדיקה כזאת אין כ"כ טירחא יתירתא, מותר לסמוך על אשה אפי' לכתחלה. ואדרבה הוא נראה כרתוי דסתרי, דעיקר הנקיון שיש בו טירחה, בזה סוכמים על הנשים, ועל הבדיקה שאין בה כבר כ"כ טירחה, לא יסמכו על הנשים.

ע"כ נ"ל, דמי שהוא עיף או חלוש, ורוצה מי שסייעו בבדיקה, אם יש לו טרחה יתירה למצוא איש לסייעו, יכול לסמוך לכתחילה על בדיקת אשה. ולכן לגבי השאלה דהתחלנו נראה, דאפי' אם היה הבעל בבית בליל י"ד והוא חלוש, יכול לכתחילה לסמוך על בדיקת אשתו. דכיון דאין לו מי שיבדוק בשבילו, רק בנו הגר במקום רחוק, אינו מחויב להטריחו, ובפרט דכל החשש הוא משום דבדיקה היא טירחה יתירה, וע"כ חיישינן דלא יבדוק כראוי, וע"כ מסתבר דמי שבא ממקום רחוק וכבר בדק בביתו, יש יותר חשש דלא יבדוק כראוי, ובכה"ג יכול לסמוך לכתחילה על בדיקת אשה.

מי שיצא קודם ל' דפסח וחוזר בתוך פסח אם יכול לסמוך לכתחילה על בדיקת אשתו

והנה הב"ח הנ"ל כתב וז"ל, ונראה לדקדק, מש"כ ההולכים אחר פורים [מחויב לבדוק קודם יציאתו], ולא כתב כן גם

צ"ע, דהא המג"א בסי' תל"ז העתיק להלכה את דברי הב"ח דאין לסמוך לכתחילה על נשים, וכאן משמע דיכול לסמוך עליה לכתחילה.

ואפ"ל דסובר המג"א, דהיות דהא דאין לסמוך על נשים היא חומרא בעלמא, ע"כ לא מחמירין בזה אלא כשבודק בליל י"ד, משא"כ שיבדוק בעצמו קודם ליל י"ד בלי ברכה, כשיכול לבדוק בזמנו בברכה ע"י אשתו, עדיף שתבדוק אשתו בזמנו². ולפי"ז יוצא, דמי שלא יהיה בביתו בליל בדיקת חמץ, אם יכול לסמוך לכתחילה על בדיקת אשתו בזמן, תליא במחלוקת המג"א וב"ח, וצ"ע.

לסמוך על בדיקת נשים בזמנינו

אמנם בערוה"ש שם ס"ק ז' מצאתי דכ', דהאידינא נשי דידן בודקות יותר בטוב ומחטטין אחר משהו חמץ, ורוחצין ומנקין כל המקומות יפה³ ומדקדקות יותר מאנשים. וכ"ה בשד"ח חו"מ ס' ה' ס"ק א' בשם קונטרס דרך פקודיך שבסוף ספר חכמה ומוסר וז"ל, ולולא דמיסתפינא אמינא, דבזמנה"ז עינינו רואות דנשי דידן מחמיר להו טובא באיסור חמץ אפי' במשהו יותר מאנשים, ויגעות הרבה לבער כל דבר שיש בו נגוד חמץ, וע"כ אפשר לומר, דאפי' בלא ביטול דהוא מה"ת, יהיו נאמנות, עכ"ל, והשד"ח מפלפל בדבריו, ומדבריו שם משמע, דבדבר שהוא מד"ס, יש להקל ע"י נשים אפי' לכתחלה, עיי"ש.

ותו נראה, דכל החומרא היתה שייכת בזמנם, דהיו בודקין היטב בכל המקומות

דהא דמבואר דמי שיצא תוך ל' מחויב לבדוק, אין כוונתו לבדוק בעצמו, רק כוונתו דצריך לסדר ענין הבדיקה, דהיינו או שיבדוק בעצמו, או שיעשה שליח לבדוק בזמן הבדיקה, אבל אסור לו לצאת בלי לעשות כלום.

2 ותו אפ"ל, דהיות דכבר כתבתי דמסתמית הטור והשו"ע נראה דגם לכתחילה יכול לסמוך, ע"כ קשה לפרש דבריהם כאן, דסוברים דאין לסמוך על נשים, אולם בגר"א כאן פי' כוונת הרמ"א כהב"ח.

3 וז"ל שו"ת חתם סופר (או"ח א') סימן קל"ו, והיותי חוץ לחדר לימודי, כי גרשוני נשים צדקניות המכבדים ל"ט של פסח, ע"כ לא יכולתי להאריך ככל הצורך, עכ"ל.

4 וז"ל (תורת הבית בית א שער א') דבדיקת חמץ הוי טירחא יתירה, שהרי צריכה "בדיקת חורין וסדקין", ונשים ועבדים עצלים הם, ומימר אמרי חמץ בחורין ובסדקין ליכא, ויש לחוש שמא לא בדקו יפה, עכ"ל.

עצמה אכלה מאותם הדגים, נאמנת, עיי"ש. הרי ממש כדברינו הנ"ל, דכיון דזה נוגע ג"כ לעצמה, בוודאי תעשה אותו היטב.

והנה המחבר (סי' תל"ו סעי' ב') כתב, דמי שיצא קודם ל' דפסח ודעתו לחזור בתוך פסח, יבדוק קודם יציאתו, ואם שכח ולא בדק, יבטל כשיגיע פסח. וכ' הרמ"א דגם אשתו תבדוק ותבטל בביתו, דילמא ישכח לבטל במקום שהוא. והק' המג"א, כיון שאשתו נשאת בביתו, למה צריך לבדוק קודם יציאתו, יעשה אותה שליח לבדיקה בליל י"ד. וכ' בשם הב"ח, דכיון דאין לסמוך על בדיקת אשתו לכתחילה, ע"כ צריך לבדוק בעצמו קודם יציאתו. והמג"א בעצמו תי' באופן אחר, עיי"ש. ולכאורה צ"ע, הא כשיוצא קודם ל' ודעתו לחזור, גם הב"ח מודה שיכול לסמוך על בדיקת אשתו, ורק כשיוצא בתוך ל' כ' הב"ח דאין לסמוך על בדיקת אשה. וא"כ איך ל' המג"א בשמו, דגם ביוצא קודם ל' אין לסמוך על אשה. ובדוחק אפשר לומר, דאין כוונת המג"א דכ"ה שיטת הב"ח. אלא שכמו שתי' הב"ח הא דיוצא תוך ל' צריך לבדוק, משום דאין לסמוך על אשה לכתחילה, כמו"כ צ"ל דסובר הרמ"א דגם ביוצא קודם ל' ודעתו לחזור, אין לסמוך על בדיקת אשה לכתחילה.

אלא דהב"ח כ' הסבר בדבריו, דכיון דגם האשה מחויבת אז בבדיקה, שפיר יש לסמוך עליה. א"כ לכאורה עולה, דהרמ"א חולק וסובר דאפילו כשהיא מחויבת לבדוק בעצמה, אינה נאמנת. ואולי י"ל לפי"מ שהארכתי בתשובה הנ"ל, אם כשאשה נשאת בבית ומשתמשת שם בחמץ של בעלה, יש לה חיוב עצמי לבדוק, או דמחויבת לבדוק רק מטעם ערבות. א"כ אפשר ל' דהב"ח סובר דמחויבת לבדוק בעצמה, משא"כ הרמ"א סובר דגם בכה"ג מחויבת רק מטעם ערבות, וצ"ע.

ולמעשה לפימש"כ דבזמנינו י"ל דבכל אופן יכול לסמוך על בדיקת אשה, ע"כ כשיוצא קודם ל' ודעתו לחזור בפסח, יכול לסמוך על בדיקת אשתו בליל י"ד, דלא

אהולכים קודם פורים ודעתן לחזור, אלא היינו טעמא, דבהולכין קודם פורים אין צריך לבדוק אלא מפני שמא ימצא חמץ בתוך ביתו בפסח, וכיון דאשתו בביתו, "והיא גם כן מוזהרת על איסור חמץ כמו האיש, בודאי לא ימצא חמץ בביתו". ולא קאמר בגמרא דצריך לבדוק קודם שלשים בדעתו לחזור, אלא כשאינו מניח אשתו בביתו. ודוקא בהולך תוך שלשים יום, דכיון שצריך לבדוק אפילו אין דעתו לחזור, מפני שהמצוה מוטלת עליו ואין לו לסמוך על אשתו לכתחלה, הטילו עליו חובת ביעור וכו', עכ"ל.

ולכאורה דבריו צ"ב, דכיון דאין לסמוך לכתחילה על בדיקת נשים, למה מותר לסמוך על אשתו, שבוודאי לא יהיה חמץ בביתו כשיבוא הביתה בפסח. וצ"ל דהא דאמרינן דאין לסמוך על בדיקת אשה לכתחילה, היינו כשהאשה עצמה אינה עוברת על איסור חמץ, והיא רק שליח של בעלה וכד', דכיון דאינה מוזהרת בעצמה, חיישנן שלא תעשה יפה. משא"כ כשהיא בעצמה מוזהרת על זה, בוודאי שתעשה אותו יפה, ויכול לסמוך עליה לכתחילה, וע"כ כשדעתו לחזור בתוך פסח, דחיוב הבדיקה היא בשביל ביאתו בתוך פסח, ואז האשה ג"כ תהיה מוזהרת, יכול לסמוך עליה שכשיחזור בפסח לא יהיה חמץ. משא"כ כשהולך בתוך ל', כיון דעכשיו מוזהר רק האיש ולא האשה, מש"ה אף דנשאת בבית, א"א לסמוך עליה.

והנה הרמ"א (ביו"ד סי' קכ"ז ג') כתב, דאשה נאמנת בוודאי איסור, כגון ניקור בשר וכדומה, אבל בספק איסור, כגון שצריכה לברר דגים טמאים מטהורים, או איסור שיש בו צדדים להקל, אין אשה נאמנת [היינו בדבר שאיסורו מה"ת, משא"כ באיסור דרבנן שפיר נאמנת, אם לא בדבר שיש בו טירחה, כמו בדיקת חמץ, אחרונים]. וכ' בדרכי תשובה (שם נ"ב) בשם ספר מנחת שי על הנהגות הנשאל באו"ה (סדר א' ס"ק א'), דבדברי הרמב"ן בריש גיטין מבואר, דאם האשה

אמרינן דלכתחילה לא תבדוק בעצמה, מדברי המג"א (סי' תל"ד ס"ק ר') בשם מהרי"ל (הל' בדיקת חמץ אות ז') שכ', שהבדוק לאלמנה, היא מבטלת בעצמה, א"כ נראה שהמנהג היה שאלמנה אינה בודקת בעצמה. ולכאורה צ"ב, הא אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, ואדרבה בכפה"ח (תל"ד אות נ"ד) כ' שהטעם שמבטלת בעצמה ולא ע"י שליח, משום מצוה בו וכו', א"כ למה לא אמרינן כמו"כ על הבדיקה. אלא ע"כ שהבדיקה לא תעשה בעצמה מחשש שתתעצל.

אולם זה אינו, דבשלמא הבדיקה יכולה לבדוק באיזה זווית כדי לקיים מצוה בו, והשאר ע"י שליח, כמבואר במג"א סי' תל"ב, וע"כ באלמנה [זקינה] דקשה לה לעשות כל הבדיקה בעצמה, היה מסייע לה אחר בהבדיקה, אבל אה"נ שאם רצתה לבדוק הכל בעצמה, שפיר יכולה לבדוק.

אח"כ מצאתי בספר חמד משה, (תל"ב סי' ד') שכ' בהדיא, דאשה הבודקת בשביל עצמה, יכולה לבדוק בעצמה, ונהנית.

ונראה דכמו"כ לגבי השאלה בראש דברינו, כשהיא בודקת בשביל בעלה שאינו בבית, ג"כ אינה מחויבת לתת לאיש לבדוק, ואעפ"י דשם אינה מחויבת בעצמה, אלא מטעם ערבות, מכל מקום יכולה לסמוך על עצמה⁵, דבוודאי תבדוק טוב⁶.

סיכום

מבואר בחז"ל דהכל נאמנים על ביעור חמץ, אפי' נשים ואפי' עבדים, וכ"פ הטור ושו"ע בס' תל"ז, והכרעת הפוסקים הוא דאפי' בבית דהיה בו ודאי חמץ, נאמנים על הבדיקה והביעור.

וכ' הפוסקים, דכיון דבירושלמי מבואר

שבקינן מה דפשיטא ליה להב"ח, מכח מה שפי' המג"א דברי הרמ"א לשיטת הב"ח, ובפרט דהמג"א בעצמו פי' דברי הרמ"א באופן אחר, ומדבריו נראה דאפי' ביוצא תוך ל' יכול לסמוך על בדיקת אשתו בזמן, וגם הח"י פי' דברי הרמ"א באופן אחר, ודוק.

אשה הבודקת את ביתה, אם מחויבת לבתחילה ליקח איש לבדיקה

עוד יש לדון באשה הגרה לבדה ובודקת את ביתה, אם אמרינן דלכתחילה תחזור אחר איש שיבדוק בשבילה, או שיכולה לבדוק בעצמה. והנה חכם אחד הראה לי בספר בדיקת חמץ וביעורו, (פרק ה' אות ל') שכ', דאשה שיש לה בית ואין לה בעל לבדוק, טוב שתמנה איש בתור שליח לבדוק ביתה, והשליח יברך. והטעם, שאעפ"י שמצוה בו יותר מבשלוחו, מ"מ כיון שנקטינן שלכתחילה אין לסמוך על בדיקת נשים, משום שהבדיקה יש בה טורח גדול, וחיישינן שיתעצלו כמבואר במשנ"ב תל"ב, לפיכך אם תמנה לאיש עדיף טפי, עכ"ד, וכ"ה בעוד מחברי זמנינו, ושמעתי דכן מורים איזה מו"ץ.

ולדעתי היא תמיה גדולה, ואדרבה מחויבת לבדוק בעצמה. דרק כשאישה מחויבת בבדיקה, ראוי שלא לסמוך לכתחילה על אשה, משא"כ אשה עצמה בוודאי שיכולה לסמוך על עצמה שתבדוק יפה, ואדרבה מחויבת לבדוק בעצמה משום מצוה בו יותר מבשלוחו, דלא מצינו בשום מקום שיאמרו לאדם דאינו יכול לסמוך על עצמו דחיישינן שלא יעשה יפה. ותו דכיון דהיא עצמה מחויבת לבדוק את ביתה, בוודאי שתבדוק יפה, וכמוש"כ לעיל בשם הדרכ"ת.

וחכם אחד הביא ראיה, דגם בביתה

5 וכ"נ מהא דכ' הרמ"א (תל"ז ב') דאם אין האיש בביתו, אשתו תבדוק ותבטל, ומדוע לא העירו הפוסקים דלכתחילה תבקש איש שיבדוק בשבילה, אלא ע"כ דאינה מחויבת.
6 וכשיבא האיש הביתה, מותר לסמוך עליה, דהא בדיעבד סמכינן על אשה שאומרת שבדקה שפיר, ואפי' אם הוא קודם זמן האיסור, אינו מחויב לבדוק שוב.

אופן יבדוק בעצמו, ולא יסמוך לכתחילה על אשתו.

יש שכ' שבזמניו הנשים בודקות היטב, ואולי אפי' יותר טוב מאנשים. ואף דבוודאי דטוב להחמיר אם אפשר, מכל מקום מי שהיא עיף או חלוש, ויש לו טירחה יתירה למצוא איש לסייעו, יכול לסמוך לכתחילה על בדיקת אשתו. ואף דיש לו בן שיכול לסייעו, אם הוא גר במקום רחוק, אינו מחויב להטריחו.

אשה הבודקת את ביתה, יכולה לבדוק בעצמה אפי' לכתחילה, דכיון שהוא חיוב דידה, בוודאי תעשה טוב, ודלא כאיזה פוסקי זמנינו שכ' דלכתחילה תקח איש שיבדוק בשבילה.

כמו"כ אשה הבודקת בשביל בעלה שאינו בבית, ג"כ אינה מחויבת לתת לאיש שיבדוק [ואעפ"י שאינה מחויבת בעצמה אלא מטעם ערכות, מכל מקום אשה מותרת לסמוך על עצמה שבוודאי תבדוק טוב].

דאינן נאמנות, דבדיקת חמץ יש בה טירחה יתירה ונשים עצלניות הן, וחיישנן שלא יבדקו כראוי, ע"כ לכתחילה אין לעשות אותן לשלוחים על הבדיקה. וביארנו דהיא רק חומרא בעלמא למצוה מן המובחר, אבל מעיקר דינא יכול לסמוך על אשה גם לכתחילה.

ועל כן מי שהיא עיף וטריחא ליה לעשות כל הבדיקה בעצמו, ואין לו איש שיכול לעשותו שליח, יכולה אשתו לכתחילה לסייעו בבדיקה. דרק כשאפשר למצוא שליח איש, אמרינן שיהדר אחר איש, משא"כ כשאין לו איש, מותר לכתחילה לסמוך על אשה, ולא אמרינן דהיות דאין לו איש אזי צריך לטרוח ולעשות כל הבדיקה בעצמו.

מי שלא יהיה בביתו בליל בדיקת חמץ, אם עדיף שיבדוק בזמן ע"י אשתו, או קודם יציאתו בעצמו, המג"א סובר שכיון דבדיקה קודם ליל י"ד היא בלי ברכה, עדיף שתבדוק אשתו בזמנו בברכה, אבל הב"ח סובר דבכל

השומר לך פן תשכח וגו' אשר ראו עיניך יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב, כל אחד צריך לאחוזו עצמו ביום זה שנותן בו התורה והמצות, שפעולתו היתה לכל הדורות, כתיב פנים בפנים דיבר ה' עמכם וגו', ובג' רגלים כתיב יראה כל זכורך את פני ה' אלקיך, והרי כתיב כי לא יראני האדם וחי ואיך יכלו לראות פני ה', אלא שהיה צריך להיות לכל אחד מישראל מסירות נפש והתפשטות הגשמיות כשעלה לרגל, ועל ידי זה זכה לראות ואחר כך נשאר אצלו רשימה מזה, כמו שכתוב ולא יראו פני ריקם היינו שנשאר רשימה מזה, כמו כן בתפילה גם כן צריכה להיות בכלות הנפש, ועל ידי זה נשאר רשימה, כמו שאנו מבקשים אל תשיבנו ריקם מלפניך, הראיה הראשונה של פנים בפנים היתה בשבועות, וזה שכתוב וביום הבכורים וגו' מנחה חדשה לה' היינו הראיה הראשונה, ונשאר מזה רשימה לכל הרגלים.

ותאמר לה נעמי וגו' הלא אבקש לך מנוח וגו'

יש לבאר ע"פ מה דאיתא בגמ' (ב"ב צא). אבצן זה בועז, והיו לו שלשים בניו ושלשים בנות. ומבאר שם בגמ' דכולם מתו בחייו ונענש בכך יען שלא קרא את מנוח - אבי שמשון - אל הסעודות שעשה לם באמרו: כודנא (פרדה, רש"י) עקרה במאי פרעא לי (אין לו בניו שיזמין לי לסעודתך).

והנה רות אשת מחלון, יראה לנפשה מפני סיבה זו לקחת את בועז. לכן אמרה לה נעמי: "הלא אבקש לך מנוח", כלומר, שאקרא את מנוח אל הסעודה, וא"כ יאריך ה' ימי יוצאי חלצריך.

(הרה"ק מאפסא זי"ע)